

IZARELI IRODALOM 1948-TÓL

Aharon Megged: a modern héber nyelv maga Csipkerózsika (Sleeping Beauty), akit a Herceg csókja kelt életre.

1. EMLÉKEZTETŐ: AZ ÁTMENET KORSZAKA – A „NEMZETI ROMANTIKA” KORSZAKA – 1948-IG

מעבר (átmenet) korszaka – alkotói életük nagy részét vagy kamaszéveiket, fiatalkorukat még Európában töltik – kezdetek, nemzeti „klasszikusok”: Bialik, Csernihovszki, Hameiri, Rachel; avantgárd és egyéb irányzatok: Slonszki, Altermann, Ratos; Goldberg, Szenes Hanna; Grínberg; Palmach-nemzedéke: Guri, Tani, Kovner, Zelda, Gilboa

Smuel Jozsef Agnon (1888-1970), תמוּל שלשום (*Tegnap, tegnapelőtt*, magyar kiadásában: *Valaha régen*, 1945, Nobel-díj: 1966) – második alijs (1904-14), zsidó aggádák, mesék hangulata, a haluc-korszak összefoglalása, heroikus, romantikus vonások (például Tel-Aviv születésének leírásában), de dezillúziós nézőpont – Balak: szimbolista és szürrealista réteg

2. AZ ÉRETT IRODALOM – ELTÁVOLODÁS A NEMZETI TEMATIKÁTÓL

Ötvenes-hatvanas évek paradigmaváltása: megszületik Izrael Állam – száműzetés/visszatérés újragondolása, a zsidóság további céljai, Jeruzsálem jövőbeli szerepe és sorsa – kétezer éves álmom beteljesülése a cél megszűnte; hétköznapi és a kulturális problémák, megoldási kényszer – legújabb nyugati irányzatok: francia egzisztencializmus, dekonstrukció, posztmodern, kulturális relativizmus, egységes narratíva eltűnése, a hagyomány elemekre bontása, nyelvi-kifejezési problémák, angolszász irodalom prioritása például: **Dalia Ravikovics** [1936-], nem zárkoznak el a közélettől, lírájuk proteszköltészet, vö. hatvanas évek beat-, és politikai irodalma – a héber irodalomtörténet bekapcsolódása a nemzetközi irodalomtudományba is; komparatisztika – **Dan Pagis** (1930-1986) költő és tudós is (középkori spanyol zsidó és itáliai költészetéről: *Hebrew Poetry of the Middle Ages and the Renaissance*, University of California Press: Berkeley, 1991) *Hetvenes évek*: a holokauszt-túlélők második generációja, a gyermekek nemzedéke: tapasztalatai az elfojtott vagy nyíltan kibeszélt családi élményekből táplálkoznak – a próza látványos előtérbe kerülése, erősen politizáló irodalom; *kilencvenes*

évek után: új nemzedékek már többször eltávolodnak a konkrét politikai problémáktól, gyakoribb a nyelvi-műfaji kísérletezés

Költészet

Eli Necer (1933-), posztmodern: feminista **Jona Vola** (1949-1986), **Jaira Ginoszar** – héberül író, főleg keresztény arab szerzők **Anton Samasz** (1950-), vallásos-misztikus költők **Pinhasz Szade** (1929-1994) is megjelennek, **Ági Mishol** (1947-), **Hava Pinhas-Cohen**, **Miriam Neiger Feleischmann** (1948-)

Jehuda Amichai (1924, Würzburg-2000, Jeruzsálem) túlmutat az izraeli irodalom keretein, és megtermékenyítően hat az angolszász költészetre – halála után nemzeti gyász - novellák („*Apáink hetvenkét halála*”) színdarabok, rádiójátékok, gyermekkönyvek – hagyomány-modernitás kettőssége; Jeruzsálem-költészete – Jehuda Halevi (1075 k. – 1041 k.) költészetének megerősítése, megújítása, újraértelmezése –1967 ירושלים (Jerusalajim 1967, *Jeruzsálem 1967*) idézi Halevi híres sorát: „לבי במזרח ואנוכי בקצה מערבי”, „A szívem Keleten, én a messzi Nyugaton”).

„Az idén messzire utaztam,	השנה נסעתי הרחק כדי
hogyan megérinthessen városom csöndje.	לראות את השקט של עירי.
Az újszülött a ringatásban, a város a távolságban	תינוק נרגע בנענועים, עיר נרגעת במרחק.
nyugszik el.	גרתי בגעגועים. שחקתי במשחק
otthonom a vágakozás volt, Júda Halévi	ארבע המשבצות החמורות של יהודה הלוי:
fekete kockáival játszadoztam.	לבי. אנוכי. מזרח. מערב.
A szívem, én, kelet, nyugat.”	

„לבי. אנוכי. מזרח. מערב.” („A szívem. Én magam. Kelet. Nyugat.”). szaggatott ritmika okai: 1. az olvasó ismeri a sorokat; 2. saját feltörekvő érzelmeit 3. a golyószórók staccatója, a harcoló katonák zihálása

Jeruzsálem *teher és áldás, hagyomány és modernitás* harca és együttélése, vágya egy olyan Jeruzsálem, ahol egymásba olvadnak a kettősségek, megszűnik a kettéosztottság, és az ember válik fontossá – תיירים (Tजारim, *Turisták*)

„Egyszer a lépcsőkön üldögéltem, a Dávid-torony mellett, két nehéz kosaramat magam mellé tettem. Ott állt idegenvezetője mellett egy turistacsoport és én szolgáltam számukra tájékoztató pontként. „Látják azt az embert a kosarakkal? A fejétől kicsit jobbra

található egy boltív a római korból. (...)

Azt mondtam magamban: a megváltás akkor jön csak el ha azt mondják nekik: látják ott azt a boltívet a római korból? Nem fontos; de mellette, kicsit balra lejjebb, ül egy ember, aki gyümölcsöt és zöldséget vásárolt otthonra.”

פעם ישבתי על מדרגות ליד שער במצודת דויד, את שני הסלים הכבדים
שמתי לידי. עמדה שם קבוצת תירים סביב המדריך ושמשתי להם נקדת
ציון. "אתם רואים את האיש הזה עם הסלים? קצת ימינה מראשו
נמצאת קשת מין התקופת הרומית. (...)
אמרתי בליבי: הגאלה תבאו רק אם יגידו להם: אתם רואים שם
את הקשת מן התקופת הרומית? לא חשוב: אבל לידה. קצת שמאלה
ולמטה ממנה. יושב אדם שקנה פרות וירקות לביתו.

ellentmondás feloldása esztétikai és filozófia síkon:

Egy arab pásztor gödölyét keres a Sion hegyén,
én szemben a másik helyen a kisfiamat.

Arab pásztor, zsidó atya
kudarcuk tétova perceiben.

Kiáltásunk találkozik a köztünk mélyülő völgyben,
a víz emlékét zölden őrző Sultán medence fölött.

Mindketten azt akarjuk, hogy a fiú és a gödölye
ne akadjon a Had Gadja
könyörtelen kerekei közé.

רועה ערבי מחפש גדי בהר ציון,
ובהר ממול אני מחפש את בני הקטן.

רועה ערבי ואב יהודי
בכשלונם הזמני.

קולות שנינו נפגשים מעל
לברכת השלטן בעמק באמצע,

שנינו רוצים שלא יכנסו

הבן והגדי לתוך תהליך

המכונה הנוראה של הד גדיא.

אחר כך מצאנו אותם בין השיחים,
וקולותינו חזרו אלינו ובכו וצחקו בפנים.

Aztán megleltük őket a bokrok alatt;
s kiáltásaink visszatértek hozzánk és bennünk sírtak-
nevettek.

החפושים אחר גדי או אחר בן

היו תמיד

התחלת דת חדשה בהרים האלה.

A gödölye és a fiú keresése
mindenkor
egy új vallás születését hirdette a hegyek között.

Regényirodalom

Aharon Appelfeld (1932-), magyarul: *Egy élet története* és *Holt vágányok* (soá témája)

David Grossman (1954-), magyarul: *A világ végére; Oroszlánméz; A villámkölyök*

Meir Shalev (1948-), magyarul: *Orosz románc, Négy lakoma*

Amosz Oz, Avraham B. Jehosua: idősíkok szétfeszítése, elbeszélői technika megújítása, csetlő-botló kisember, a hosszasan morfondírozó, a felesleges emberek utódjaként értelmezhető értelmiségi; Etgar Keret: posztmodern, abszurd

Avraham B. Jehosua (1936-) *Apáról fiúra* (1989) מר מאני – családregény, *maniság* – önrombolás, vezeklés – sajátos detektívregény, a manik története egymásra épült rétegekből álló *tel*, miként Jeruzsálem, a regény egyik, ha nem abszolút főszereplője – שליחותו של הממונה – על משווי אנוש, *A személyzetis küldetése*, 2004 – Jeruzsálem

Amosz Oz (1939-) markáns és visszatérő baloldali elkötelezettség. A המצב השלישי (*Félálom*) hőse, Fima ön-paródia, az izraeli és általában a nyugati értelmiség gyilkos mégis szeretettel megrajzolt ironikus képe – legkiforrottabb regénye: *Szeretetről, sötétségről* – ezredfordulós számvetések vö: Esterházy *Harmonia Caelestis*, Izrael Állam születésének története a mikrotörténelem eszközeivel, vallomásregény (Rousseau, Ágoston); fejlődésregény (*Wilhelm Meister tanulóévei*) irodalomtörténeti és kultúrtörténeti pillanatfelvétel – betetőz és lezár egy korszakot

Etgar Keret (1967-) magyarul: *19,99, Boldog boldogtalanok* – abszurd történetek, egyszerű és minimalista nyelvezet

Dráma:

A héber nyelvű színház – első amatőr társulatok Oroszországban: 1904-1914 – első professzionális színház: Habima – Moszkva: 1917; Sztanyiszlavszkij támogatásával dolgoznak – 1931-ben vándorol ki a társulat egy többéves amerikai turné után; 1958: nemzeti státusz – legnagyobb sztárja: Hana Rovina – leghíresebb darabjuk: An-Ski: *Dybbuk* – Bialik héber fordításában – főbb jellemzők: szórakoztatás (musicalek stb. népszerűsége) vs. politizáló, általában baloldali, szekuláris, sokszor vallásellenes – kezdetek: identitásképzés szándéka, izraeli identitás közvetítése, hatvanas-hetvenes évektől: erős társadalomkritika, politikum

Lea Goldberg (1911-1970) *Baalat HaArmon/A kastély úrnője* (soá, izraeli identitás, európaiság kérdése)

Hanoch Levin (1943–)

Az élet, mint olyan (Pesti Színház); *Átutazók* (Vígyszínház) (izraeli társadalom mindennapjai, erős kritika munkássága megítélése ellentmondásos)

Efrajim Kishon (1924-2005)

A házasságlevél (József Attila Színház) (világi-vallásos, szefárd-askenázi társadalom konfliktusainak önironikus bemutatása, legtöbb darabjában van feloldás)

Joshua Sobol (1939–)

Gettó – Madách Színház, Jávorfi Fegyva közreműködésével: Pécsi Nemzeti Színház (a darab vilnai gettóban működő színház története, eredeti dokumentumok alapján – áthallás az izraeli társadalom problémáira; Sobol minden darabja erősen kritikus, munkássága megítélése ellentmondásos)

Hadar Galron

Mikve (Pesti Színház) – Halakhikusan többszörösen kényes darab

Népszerű irodalom:

Efrajim Kishon (1924-2005) pesti humor, kabaré; humoreszkjeinek stílusa magyar-közép-európai-izraeli-közel-keleti színkavalkád. *Mehetünk?*, *Rondó*; *Bécsi valcer*

Batya Gur (1947-2005) – népszerű irodalom, detektívregény (vö. Donna Leon regényeinek állandó főszereplője, Guido Brunetti, velencei rendőrfelügyelő)

BIBLIOGRÁFIA

Regények, antológiák, novellás- és verseskötetek

- Agnon, S. J. (2001) *Valaha régen*. Budapest: Bábel Kiadó
Amichai, Yehuda (1989) *Siré Jeruslajim*. Tel Aviv: Schocken Publishing LTD. – bilingual edition
Appelfeld, Aharon (2003), *Holt vágányok*. Budapest: Ulpius-Ház.
Appelfeld, Aharon (2005) *Egy élet története*. Budapest: Park Kiadó
Assaf, Uri (2002), *Szándékos lassúsággal*. Budapest: C.E.T – Belvárosi Könyvkiadó
Asaf, Uri (2001), *Kőhang*. Budapest: Belvárosi Kiadó
Boianjiu, Shani (2013), *Bátraké a mennyország*. Libri: Budapest
Carmi, T. (szerk.) (1981), *The Penguin Book of the Hebrew Verse*. The Jewish Publication Society of America Philadelphia, New York: The Viking Press
Finer-Mintz, Ruth (1968) *Modern Hebrew Poetry – A bilingual anthology*. University of California Press, Berkeley and Los Angeles
Gát, Jákov (1979), *Mai héber líra (37 izraeli költő verseiből)*
Grossman, David (2009), *Oroszlánméz*. Palatinus: Budapest
Grossman, David (2009), *A villámkölyök*. Cartaphalius: Budapest
Grossman, David (2013), *A világ végére*. Scolar: Budapest
Gur, Batya (2004), *Gyilkosság szombat reggel*. Budapest: Mágus
Hameiri, Avigdor (2006) *A daloló máglya*. Múlt és Jövő: Budapest
Hameiri, Avigdor (2009), *A nagy örület*. Múlt és Jövő: Budapest
Jáoz-Keszt, Itamar (szerk.) (1992) *Modern héber költők*. Budapest: Belvárosi Könyvkiadó

- Jáoz-Keszt, Hanna (szerk.) (1995) *Modern izraeli elbeszélők*. Budapest: Belvárosi Könyvkiadó
Jáoz-Keszt, Itamar (1998) *Tájkép füstben*. Múlt és Jövő: Budapest
Jehoshua, A. B. (2005) *A személyzetis küldetése*. Budapest: Múlt és Jövő
Jehoshua, A. B. (2002) *Apáról fiúra*. Budapest: Ulpius-Ház
Jehoshua, A. B. (1994), *Kései válás*. Budapest: Európa
Jehoshua, A. B. (1987), *Szerelmesek* Budapest: Európa
Jehoshua, A. B. (2007), *Az ötödik évszak*, Múlt és Jövő: Budapest
Keret, Etgar (2009), *19,99*. Gólem: Budapest
Keret, Etgar (2015), *Boldog boldogtalanok*. Libri: Budapest
Kishon, Efraim (1997), *Hajvédők* Budapest: Magyar Könyvklub
Kishon, Efraim (1996), *A tengeribeteg bálna*. Budapest: Magyar Könyvklub
Kishon, Ephraim (2000), *Az eszed tokja*. Budapest: Bastei Budapest Kiadói Kft.
Neiger-Fleischmann, Miriam (2002) *Száműzetés* Budapest: Ister
Necer, Eli (1998), *Amikor a fiú egyenruhát ölt*. Budapest: Belvárosi Könyvkiadó
Necer, Eli (1991): *Gyönyörű sóvárgások*. Budapest: Cserépfalvi
Oz, Amos (1995), *Félálom*. Budapest: Ab Ovo
Oz, Amos (2006), *Szeretetről, sötétségről*. Budapest: Európa
Oz, Amos (1985), *Mihaél, Mihaél*. Budapest: Európa
Oz, Amos (1989), *Keresztül-kasul Izrael országában 1982 őszén*. Európa: Budapest
Oz, Amos (2007), *Hogyan gyógyítsuk a fanatikusokat?* Európa: Budapest
Oz, Amos (2007), *Hirtelen az erdő mélyén*. Európa: Budapest
Oz, Amos (1994), *Fekete doboz*, Ab Ovo: Budapest
Oz, Amos (2011), *Tel-Ilani történetek*. Európa: Budapest
Oz, Amos (2011), *Párduc a pincében*. Európa: Budapest
Oz, Amos (2012), *Rímek életre-halálra*. Európa: Budapest
Oz, Amos (2013), *Barátok között*. Európa: Budapest
Patai, József (1910), *Héber költők 1- 2*. Budapest: Az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat Kiadványai XXXII.
Salamon, Pál (2002), *A menyező*. Széphalom Könyvműhely: Budapest
Salamon, Pál (2002), *A Sorel ház – Sorsolvasó*. Ulpius-ház: Budapest
Salamon, Pál (2003), *Zariffa*. Ulpius-ház: Budapest
Shalev, Meir (2003), *Orosz románc*. Budapest: Ulpius-Ház: Budapest
Shalev, Meir (2007), *Négy lakoma*. Ulpius-ház: Budapest
Szenes, Hanna (1993), *Napló, levelek, versek, szépirodalmi kísérletek, rövidebb versek*. Szépirodalmi: Budapest

Szakirodalom

- Alter, Robert (1994) „The untranstable Amichai” in: *Modern Hebrew Literature*, No. 13
DeKoven-Ezrahi, Sidra (2007), „To What I Compare You? – Jerusalem as Ground Zero of the Hebrew Imagination”, in: *PMLA*, January 2007.
DeKoven-Ezrahi, Sidra (2008), „Mihez hasonlítalak téged’ – Jeruzsálem mint ’Ground Zero’ a héber képzeletben”, in: *Múlt és Jövő* (2008/2)
Féder, Zoltán (2004), *Izraeli könyvtárakban. Két bibliográfia*. Eked: Tel-Aviv
Govrin, Nurit (1992), „Jeruzsálem és Tel-Aviv – mint metaforák a héber irodalomban” in: *Múlt és Jövő*, III. évfolyam, 1992/2, pp. 102-04
Grossberg, Daniel (2004), Yehuda Amichai’s Jerusalem, in: *Midstream*, May/June 2004, pp. 38-40
Hadary, Amnon (2000), A Yad for My Friend Yehuda, in: *Judaism: A Quarterly Journal of Jewish Life and Thought*, 22 September, pp. 411-5
Halter, Aloma (1992) „Az írás: Személyes ügy” (Aloma Halter interjúja Jehuda Amichajjal), in: *Múlt és Jövő*, III. évfolyam, 1992/2
Heller, Ágnes „A személyzetis küldetése és egyéb Jehosua-történetek” in: *Múlt és Jövő*, 2005/3

- Hirschfeld, Ariel „Miriam Neiger-Fleischmann” in: *Múlt és Jövő*, 2002/4
Kecskeméti, Ármin (1994), *A zsidó irodalom története 1-2*. Bethlen Gábor Könyvkiadó:
Sopron pp.
- Jáoz-Keszt, Itamár (1992) „Utószó” in: *Modern héber költők*. Belvárosi Könyvkiadó: Budapest, pp.
235-52
- Jacobson, David C. (1994), *The Holocaust and the Bible in Israeli Poetry*. In: *Modern Language
Studies*, Vol. 24, No. 4, Holocaust Literature (Autumn, 1994), pp. 63-77
- Jacobson, David C. (1988), „Kill Your Ordinary Common Sense and Maybe You’ll Begin to
Understand”: Aharon Appelfeld and the Holocaust, in: *AJS Review*, Vol. 13, No. 1/2 (Spring -
Autumn, 1988) pp. 129-52
- Jacobson, David C. (2004), *The Ma’ale School: Catalyst for the Entrance of Religious Zionists into
the World of Media Production*. In: *Israel Studies*, Spring 2004, Vol. 9, No. 1 pp. 31-60
- Kiszely, Gábor (1998), „A kortárs irodalom Izraelben” in: *Magyar Napló*, 1998/5 pp. 9-10
- Kushner, Aviya (2001), *How One Nation Mourns a Poet*, in: *Partisan Review*, 4/ 2001 volume
LXVIII. number 4., pp. 612-6
- Moskovits, Mihály (é.n), *A Biblia Bialik költészetében*
- Nash, Stanley (2006) ‘Kotso shel Yud’ (‘The Tip of the Yud’), in: *CCAR Journal: A Reform Jewish
Quarterly*, Summer, 2006, pp. 107-88
- Saked, Gerson (1993) *HaSziporet HaIvrit – Hebrew Narrative Fiction 1880-1980/4 (1938-80)*
HaKibbutz HaMeuchad & Keter Publishing House Ltd., Tel Aviv
- Peremiczky, Szilvia (2008), *Az álomtól a félálomig – az izraeli irodalom vázlata*, in: *Múlt és
Jövő*, 2010/1
- Peremiczky, Szilvia (2004) „Vissza és előre” in: *Alföld* 2004/6, pp. 109-12
- Peremiczky, Szilvia (2008), „A magyar irodalom izraeli reprezentációja - Töprengések Avigdor
Hameiri önéletírása és Féder Zoltán bibliográfiája ürügyén.”, in: *Alföld*, 2008/7.
- Peremiczky, Szilvia (2008), „Im tircu (ejn) zo aggada”, in: *Múlt és Jövő*, 2008/2
- Peremiczky, Szilvia (2012), *Jeruzsálem a zsidó irodalomban*. Gondolat: Budapest
- Saked, Gerson (2004/5) „A Momument for the Fathers, a Beacon for the Sons”, in: *Modern Hebrew
Literature*, No 1. 2004/05, Autumn/Winter pp. 133-51
- Stemberger, Günther (2001) *A zsidó irodalom története*. Budapest: Osiris, pp. 179-96
- Varga, Betti (2009), „Ohájon, az izraeli detektív”, in: *Szombat*, 2009. március
- Vörös, István, „A két város” in: *Élet és Irodalom*, 2002. 05. 24
<http://www.ithl.org.il/mainpage.html>